

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์แห่งภาคตะวันออก

คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา (พ.ศ.2538-2558)

The Wai Kru Ceremony of Thai Classical Music and Dance in Eastern of Thailand

Faculty of Music and Performing Arts, Burapha University (1995 - 2015)

สันติ อุดมศรี¹

บทคัดย่อ

คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา มีวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาคุณภาพการวิจัยและวิชาการ ด้านดนตรีและการแสดง สร้างองค์ความรู้ใหม่จากแนวคิด ความเชื่อ ประเพณี ขนบนิยม และวัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา สืบสาน สร้างสรรค์ พร้อมพัฒนาผู้ชมและสังคมด้วยศิลปะ มุ่งเน้นการยกระดับ คุณภาพทางวิชาการในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมไทยยังคงอยู่อย่างทันสมัย สามารถเชื่อมโยงกับสังคมโลก ที่เปลี่ยนแปลง

การจัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์แห่งภาคตะวันออก มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงความ กตัญญูทวดที่ต่อครูอาจารย์ สานสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและลูกศิษย์ ทำบุญเลี้ยงพระและแผ่ส่วนบุญส่วน กุศลแด่ครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว และเปิดโอกาสให้สิตจากทุกสาขาวิชาชีพทั้งใหม่และเก่าได้มาร่วมสังสรรค์กัน อันจะก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

ความหมายของพิธีไหว้ครูของศิลปินทางนาฏศิลป์และดนตรีปี่พาทย์ ถือเป็นพิธีที่ควรยกย่องและ ควรรักษาไว้ เพราะครูบาอาจารย์ที่ดีย่อมเป็นผู้ให้ความรอบรู้เฉลียวฉลาดในศิลปวิทยาการแก่ศิษย์ของตน ครูโบราณอาจารย์ท่านได้กำหนดระเบียบและบัญญัติวิธีไว้ให้ปฏิบัติกันมาด้วยหลักเกณฑ์อันดี เพื่อให้เกิดมงคล และมีประสิทธิภาพแก่บรรดาศิลปินทุกคน

เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูดนตรีไทย ซึ่งถือเป็นผลผลิตแห่งภูมิปัญญาของศิลปินดนตรีไทย มีความเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมดนตรีไทยในด้านอื่นๆ เช่น เครื่องดนตรี นักดนตรี และเพลงดนตรี สาระสำคัญที่ควรศึกษามี 2 ประเด็น คือ วงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงเพลงตระโหว้ครูดนตรีไทย และนักดนตรีไทยผู้บรรเลงเพลงตระโหว้ครู ดนตรีไทย

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์ภาคตะวันออก คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปี 2558 จัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 24 กันยายน 2558 โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดนตรีไทยและนาฏศิลป์ ซึ่งได้แก่ ครูชนะ ชำนิราชกิจ และครูไพฑูริย์ เข้มแข็ง ให้เกียรติเป็นอย่างสูงมาร่วมในพิธี

¹ อาจารย์ คณะดนตรีและการแสดง มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

Music and performance group of Burapha University has visions to improve quality of research and content of music and show performances. These contain of building up new knowledge, believe, tradition, norm, and culture in order to conserve, develop, maintain, continue, create, as well as improve audiences and society by utilizing art. These will be emphasized on academic quality improvement in different dimensions, especially on teaching, research, technical assistances, art and cultural maintenance for keeping Thai art and culture to be modernized and are able to connect with the globalization environment.

The ceremony to show respect to Thai musical teachers and artists (Wai Kru) has aims to express their gratitude to teachers, improve relationships between teachers and students. The ceremony activities include food offering to monks and sacrifice (pay respect) to teachers who passed away. This is also a chance to gather previous and present students from different departments and groups to meet and connect as well as share their experiences in order to improve unity of the faculty and university.

The meaning to the ceremony to express respect to Thai Khon and pipe band artists should be praised and conserved. The event would present that good teachers will be persons who provide omniscience and intelligence in art to their students. The ancient teachers initiated role and regulations for appropriate procedures in order to preserve sanctity and effectiveness to all artists.

Thai music for the ceremony is considered as intellectual product of Thai musical artists which is related to Thai cultures, such as music instruments, musicians, and music. The essential of the content should consist of 2 things; pipat band plays “Tra Wai Kru” Thai music and musicians plays “Tra Wai Kru” Thai music.

The Wai Kru ceremony, eastern performing art, music and show of Burapha University in 2015 will be performed on Thursday, September 24, 2015. Several Thai musical and art experts will honorary participate in this ceremony, such as Kru Chana Chamnirachakit, and Kru Paiboon Kremkang.

ในปีพุทธศักราช 2556 สาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาเป็นคณะใหม่ว่า “คณะดนตรีและการแสดง” โดยความเห็นชอบของคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยบูรพา มีท่านอาจารย์สนธิไชย เอื้อศิลป์ รั้งหน้าที่เป็นคณบดีคนแรก มีวิสัยทัศน์เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการวิจัยและวิชาการด้านดนตรีและการแสดง สร้างองค์ความรู้ใหม่จากแนวคิด ความเชื่อ ประเพณี ขนบนิยม และวัฒนธรรมไทย เพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา สืบสาน สร้างสรรค์ พร้อมพัฒนาผู้ชมและสังคม ด้วยศิลปะ รวมทั้งมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทางวิชาการของคณะในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมไทยยังคงอยู่อย่างทันสมัย สามารถเชื่อมโยงกับสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลง

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มดำเนินโครงการมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งขณะนั้นคณะศิลปกรรมศาสตร์ได้จัดตั้งเป็นคณะตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 112 ตอนที่ 21 ก ลงวันที่ 21 มิถุนายน 2538 และได้ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาทุกปี โดยในปีนี้ได้กำหนดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 24 กันยายน 2558 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ สานสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและลูกศิษย์ ได้มีโอกาสทำบุญเลี้ยงพระและแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลแด่ครูอาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้ว รวมทั้งเปิดโอกาสให้นิสิตจากทุกสาขาวิชาซีพีทั้งหมดและเก่าได้มาร่วมสังสรรค์กัน อันจะก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นับเนื่องจากสาขาวิชาดนตรีและการแสดงจนกระทั่งมาถึงคณะดนตรีและการแสดง ซึ่งได้จัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมมาจนครบ 20 ปีบริบูรณ์ ได้มีนิสิตสำเร็จการศึกษาแล้วเป็นจำนวนมาก ซึ่งนิสิตเหล่านี้เปรียบได้ดั่งกับเมล็ดพันธุ์ทางดนตรีที่ได้รับการอบรม บ่มเพาะเป็นอย่างดี สามารถผลิตดอกออกผลอันงดงามในสังคมพื้นที่ต่างๆทั้งในภาครัฐและเอกชนรวมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างภาคภูมิใจ โดยใช้องค์ความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาไปประกอบสัมมาชีพ สร้างสรรค์จรรโลงชื่อเสียงคณะให้เลื่องชื่อระบือไกลจนเป็นที่ยอมรับนับถือมาจนถึงทุกวันนี้

การไหว้ครูคืออะไร

ความหมายของการไหว้ครู โขน ละคร และดนตรีปี่พาทย์ นั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ท่านประธานอรรถาธิบายไว้ในลายพระหัตถ์ถึงหม่อมเจ้าหญิงพัฒนา ยุติกุล ไว้ว่าสนใจ ดังนี้¹

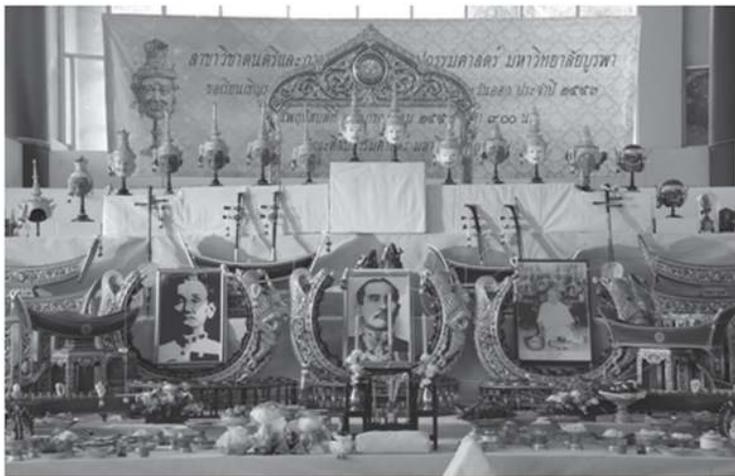
¹ อุทิศ นาคสวัสดิ์, พิธีไหว้ครู นิทรรศการดำรงไทย ครั้งที่ 2 วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, หน้า 71-84

“...คำที่เรียกว่าไหว์ครูนั่น ควรจะเป็นว่าศิษย์ไหว์ครูผู้สอนวิชาให้แก่ตน แต่โดยที่มีเครื่องแต่งตัวโขน ละคร และเครื่องปีพาทย์ มาตั้งในการไหว์ครูให้เคารพด้วย จึงพาให้เข้าใจไปว่าไหว์ฝึกลอยอยู่ในเครื่องโขนและละครและเครื่องปีพาทย์เหล่านั้น จะเป็นฝึอะไรก็ไม่ทราบ ทำให้พวกครูเดือดร้อนเห็นว่าเลวไป จึงคิดหาเวทดาเข้ามาปรับให้เป็นฝึฟ้า จะได้มีศักดิ์โดยสมบุรณ์ ก็หาได้คนธรรมดาตามประสาที่มีความรู้นั้น แต่ทางข้างอินเดียถือว่า คนธรรมดาและอัปสรนั้นเป็นพวกเวทดาชั้นต่ำ เป็นป่าวเวทดา จะถือเอาคนธรรมดาเป็นครูนั่นเห็นว่ารู้สึกจะเลวไป จึงเติมคำว่า “ประ” เข้าข้างหน้าเป็น “พระประคนธรรมดา” ให้ฟังครึมและรู้สึกศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ที่ว่าเป็นครุตะโพนนั้นเป็นของเปรียบเทียบ ด้วยตะโพนเป็นเครื่องให้จังหวะ และเป็นเครื่องบังคับการร้องรำทุกเพลงเหมือนอย่างเป็นนายหรือเป็นครู จึงยกให้พระประคนธรรมดาเป็นครุตะโพน ที่...อา...ไหว์ครูนในวันเกิดของอาทุกปีนั้น อาได้ตั้งใจไหว์ฝึฟ้าองค์ใดองค์หนึ่งเลย อาตั้งใจไหว์บูชาคุณแห่งท่านผู้มีพระคุณ 2 จำพวกคือ ท่านผู้ได้นำให้ความรู้แก่อาด้วยตัวท่านเองโดยตรงจำพวกหนึ่ง กับที่ท่านเผยฝีมือไว้ให้เห็นได้จากลมเมื่อดวงของท่านเป็นความรู้แต่หารู้จักตัวท่านโดยตรงไม่อีกจำพวกหนึ่งนี่เป็นทางดำเนินของอา ซึ่งทำตามความพอใจ...” (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2521, หน้า 71-84)

จากทัศนะดังกล่าว ความหมายของพิธีไหว์ครูของศิลปินทางโขนและดนตรีปีพาทย์ นับเป็นพิธีที่ควรยกย่องและควรรักษาไว้ เพราะครูบาอาจารย์ที่ดีย่อมเป็นผู้ให้ความรอบรู้เฉลียวฉลาดในศิลปวิทยาการแก่ศิษย์ของตน ครูโบราณอาจารย์ท่านได้กำหนดระเบียบและบัญญัติวิธีไว้ให้ปฏิบัติกันมาด้วยหลักเกณฑ์อันดีเพื่อให้เกิดมงคลและมีประสิทธิภาพแก่บรรดาศิลปินทุกคน แต่ก็เป็นกฎธรรมดาของระเบียบหลักเกณฑ์ทั้งหลายที่มีได้จัดบันทึกหรือจดไว้เพียงเพื่อช่วยความจำ นานๆเข้าก็วิปลาสคลาดเคลื่อนไปจากบัญญัติเดิมบ้าง บางอย่างก็กลายรูปไปบ้าง ฉะนั้น ระเบียบการไหว์ครูโขน ละคร และดนตรีปีพาทย์ ก็ตกอยู่ในกฎธรรมดา ดังกล่าวนี้นี้ แต่จะตำหนิครูอาจารย์แต่ก่อนที่ท่านหลงแหงนก็ไม่ได้ เพราะถ้าผู้มีความไม่สุจริตในใจได้ระเบียบบัญญัติของท่านไป แล้วนำไปใช้ตามความประสงค์ที่ไม่สุจริตของตนนั้น ก็จะกลายเป็นไร้ประสิทธิภาพ นำความเสื่อมเสียมาสู่วงการศิลปะ และพาให้เกิดความอับมงคลขึ้นแก่ศิลปินทั่วไป เมื่อท่านผู้เป็นครูอาจารย์นั้นๆท่านสังเกตพิจารณาเห็นว่าศิษย์คนใดมีคุณวุฒิและมีสุจริตในใจ ท่านก็ยกตำราประสิทธิประสาทพรให้ไว้แก่ศิษย์คนนั้นให้เป็นตัวแทนของท่าน แม้จะได้ตำราไปก็เพียงแต่เก็บไว้บูชา ไม่เป็นผู้นำทำพิธีไหว์ครูและครอบให้แก่ใครได้ ระเบียบหลักเกณฑ์ในการไหว์ครูโขน ละคร และดนตรีปีพาทย์ จึงมีหลักฐานสืบมาแต่สิ่งสำคัญของคณาจารย์ศิลปินผู้นำทำพิธีไหว์ครูและครอบนั้น เข้าใจว่าอยู่ที่ความมั่นคงในสมาธิจิตและกำลังใจอันสุจริตของท่าน ซึ่งศิษย์ผู้ได้รับมอบหมายฟังตามรอยด้วยความเคารพ ดังเจ้าคุณพระยาสุนทรเทพระบำได้พิจารณาบุคคลเพื่อมอบประสิทธิประสาทการครอบครูเพื่อให้ยึดถืออย่างเคร่งครัดต่อไป²

² โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย; 22 สิงหาคม 2525

1. เป็นศิลปินได้ทุกประการ ทั้งการแสดงเป็นพระ นาง ยักษ์ ลิง ตลอดจนการควบคุมดูแลรักษาระเบียบวินัย จัดการแสดงตามขั้นตอนที่รับผิดชอบ ทั้งการแสดง การพากย์ เจริจา ทำบท
2. เป็นผู้มีใจฝักใฝ่ (เจตคติ) แน่วแน่ มั่นคง อยู่ในบารมีครู เดินตามรอยเท้าครู ไม่กำเริบ สืบสาน วัตรรอยเท้าครู
3. เป็นผู้มีชื่อเสียง มีเกียรติยศ มั่นคงในศีลธรรม ไม่อคติลำเอียง ไม่เท่อเหิมเกริม หรือโอ้อวดและเห็นแก่ตัว
4. เป็นผู้มีเมตตา กรุณา และมีความกตัญญูทวาทิคุณเป็นที่ตั้ง (คณะครูโรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย, 2555, หน้า 16)

ภาพที่ 1 ภาพพิธีไหว้ครู สาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์
โดยนายสันติ อุดมศรี วันที่ 24 ก.ค. 2553

การจัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของคณะดนตรีและการแสดงนั้น ยึดถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีแต่โบราณเป็นสำคัญ เริ่มตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน 2558 เวลาบ่าย นิมนต์พระสงฆ์จำนวน 9 รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ โดยมีคณาจารย์ นิสิตวิชาเอกดนตรีไทย นาฏศิลป์ การแสดง และดนตรีสากล เข้าร่วม และจัดวงปี่พาทย์เครื่องคู่ (นิสิตปัจจุบัน) บรรเลงประกอบพิธีกรรม

ต่อมาในวันพฤหัสบดีที่ 24 กันยายน 2558 เวลาเช้า เริ่มจากพระสงฆ์จำนวน 9 รูป เจริญพระพุทธมนต์ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ แล้วคณาจารย์และนิสิตวิชาเอกต่างๆ รวมทั้งผู้หัดเรียนโยน ละคร ปี่พาทย์ จะได้รับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ทั่วกันทุกคน จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการจัดตั้งเครื่องไหว้ครูตามประเพณี

การจัดพิธีไหว้ครูของคณะดนตรีและการแสดงนั้น แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ด้วยกันคือ ด้านปี่พาทย์และด้านนาฏศิลป์ โดยจัดแยกห้องกัน ซึ่งกระบวนการจัดกิจกรรมในแต่ละห้องต่างก็มีขั้นตอนที่น่าสนใจและมีความพิเศษเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่ดี คือ ฝ่ายคณาจารย์จะรับหน้าที่จัดการในด้านต่างๆ ทั่วไป เช่น นิมนต์พระ จัดสถานที่ ทำหนังสือที่ระลึก ทำความสะอาดด้วยงาน และอื่นๆ เป็นต้น ในส่วนของนิสิต นิสิตทุกคนก็ได้มีส่วนร่วมทำบุญลงขันกัน โดยแต่ละชั้นปีจะแบ่งหน้าที่ในการดูแลจัดหาเครื่องบวงสรวงบูชาครูที่แตกต่างกัน ดังนี้

- นิสิตชั้นปีที่ 1 รับประทานอาหารหัตถุม (สุก) ไก่ ปู เป็ด กุ้ง ปลา ไข่ หอยแครง และน้ำจิ้ม เป็นต้น
- นิสิตชั้นปีที่ 2 รับประทานอาหารหวาน ประเภทขนมแกงบวด ขนมคั้นหลาว นมข้น เนย ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ขนมหุซ้าง ขนมถ้วยฟู ขนมต้มขาว เครื่องต้ม ได้แก่ กาแฟซอง ชาร้อน และผลไม้ต่างๆ ยกเว้นผลไม้ต้องห้าม คือ มังคุด พุทรา มะไฟ ละมุด และระกำ
- นิสิตชั้นปีที่ 3 รับประทานอาหารเครื่องถ้วยพิเศษ ประกอบด้วย ข้าวหมกไก่ โรตีสาน ขนมเปียะ เหล้า น้ำเปล่า หมากพลู บุหรี่ และข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียนชัย พร้อมทั้งจัดทำขันกำนลสำหรับผู้เข้าครอบครู
- นิสิตปีที่ 4 รับประทานอาหารหัตถุม (ดิบ) ไก่ ปู เป็ด กุ้ง ปลา ไข่ หอยแครง และน้ำจิ้ม เป็นต้น

ภาพที่ 2-3 เครื่องบวงสรวงบูชาครู ซึ่งนิสิตชั้นปีต่างๆได้ร่วมกันจัดเตรียม
โดยนายสันติ อุดมศรี วันที่ 24 ก.ค. 2553

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ช่วยส่งเสริมให้นิสิตรู้จักการวางแผนและได้ทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกกระตือรือร้นสนใจ ดังจะเห็นได้จากบรรยากาศในห้องประชุมขณะที่แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบจะเต็มไปด้วยความสนุกสนานจากการมีจิตอาสาของนิสิตแต่ละคน มีการหารือร่วมกันถึงแผนในการสรรหาเครื่องบูชาครูว่าจะนำมาจากสถานที่ใด ราคาเท่าไร บวกลบคุณค่าใช้จ่ายกันอย่างไร ใครจะเป็นคนซื้อ ใครจะเป็นคนหิ้ว ใครจะเป็นคนเก็บสตางค์ เป็นต้น และเมื่อถึงวันงานพิธี เครื่องสังเวยที่กำหนดไว้ก็จะทยอยกันมาเพื่อจัดเรียงกันตั้งแต่เช้าตรู่อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เตรียมพร้อมสำหรับพิธีในช่วงสาย

ลำดับต่อมา ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ ครูผู้อ่านโองการพิธีกรรมพิธีไหว้ครู โดยในทุกปีจะได้รับเกียรติเป็นอย่างสูงจากผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดนตรีไทยและนาฏศิลป์ที่ได้เสียสละเวลาและให้ความเมตตาแก่คณาจารย์คณะดนตรีและการแสดงเป็นอย่างสูง ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมรายนามของท่านดังกล่าวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ครูพิณิจ ฉายสุวรรณ ครูชนะ ชำนิราชกิจ ครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง ครูสมบัติ แก้วสุจริต ครูวีระชัย มีป่อทรัพย์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ครูผู้อ่านโองการประกอบพิธีแต่ละท่านนั้นต่างสั่งสมความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ จนเชี่ยวชาญในศาสตร์เป็นอย่างดียิ่งยวด และยังมีจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ในการที่จะเจริญตามรอยเท้าครูทุกอริยาบถ เช่น น้ำลายไหลปาก การพูดจา ทักษะการบรรเลง การรำ การปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ตลอดจนการสืบทอดเชื้อสายวงศ์ตระกูลทางด้านโขนละครและดนตรี ปี่พาทย์อีกด้วย ดังจะนำประวัติครูผู้อ่านโองการมาอธิบายพอสังเขป ดังนี้

1. ครูพินิจ ฉายสุวรรณ เกิดวันที่ 17 สิงหาคมเป็นบุตรนายย่อยและนางถนอม ฉายสุวรรณ บิดาของท่านเป็นนักเทศน์ ท่านเรียนดนตรีไทยกับครูผัน กองโชค และเรียนเพลงสาธการกับหลวงอาพร จากนั้นจึงเรียนเพลงต่างๆเพิ่มเติมจากนายยอด พูนสมบัติ ต่อมาได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยได้ศึกษาเพิ่มเติมจากนายทวน และนายเจ๊ก อ่อนละมุล แล้วได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของครูพริ้ง ดนตรีรส และครูบุญยงค์ เกตุคง ทำให้ท่านมีผลงานการประพันธ์เพลงต่างๆมากมายจนเป็นที่ยอมรับในวงการดนตรีไทย จนได้รับเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติประจำปี 2540 สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)

2. ครูชนะ ชำนิราชกิจ ผู้มาทำหน้าที่อ่านโองการพิธีไหว้ครูดนตรีไทย เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2481 เป็นบุตรของนายกริบและนางอินทร์ มีพี่น้อง 7 คน โดยท่านเป็นบุตรคนที่ 6 ของตระกูลชำนิราชกิจ บิดาของท่านเป็นนักดนตรีที่มีความสามารถมากท่านหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรี ครอบครัวของท่านจึงได้ยึดอาชีพบรรเลงดนตรีไทยมาโดยตลอด ท่านเริ่มเรียนดนตรีกับบิดาจนมีฝีมือรอบตัวแต่มีชื่อมากทางเครื่องเป่า ในปี พ.ศ.2516 ท่านได้เรียนเพิ่มเติมจากครูอีกหลายท่าน เช่น ครูบุญยงค์ เกตุคง ครูพินิจ ฉายสุวรรณ ครูจำเนียร ศรีไทยพันธุ์ เป็นต้น

ภาพที่ 4 ผู้อ่านโองการไหว้ครู (ครูชนะ ชำนิราชกิจ)
โดยนายสันติ อุดมศรี วันที่ ๒๔ ก.ค. ๒๕๕๓

ภาพที่ ๕ ครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง
โดยนายสันติ อุดมศรี วันที่ ๒๔ ก.ค. ๒๕๕๓

3. ครูไพฑูรย์ เข้มแข็ง ผู้มาทำหน้าที่อ่านโองการพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ เกิดเมื่อวันที่ 12 กันยายน 2494 ที่ตำบลบางไทรอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของนายใหญ่และนางเสวียง เข้มแข็ง มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 9 คน โดยท่านเป็นบุตรคนที่ 5 สมรสกับนางสิริพร มีบุตรธิดา 2 คน ท่านได้รับมอบหมายให้เป็นครูอ่านโองการไหว้ครูนาฏศิลป์จากอาจารย์อุดม อังสุธรเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2542

4. ครูวีระชัย มีบ่อทรัพย์ เข้ารับการศึกษาที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ตั้งแต่ปีพ.ศ.2500 และได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบระดับปริญญาตรีที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในปี พ.ศ. 2516 ปัจจุบันท่านเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูโขนละคร จากครูอุดม อังสุธร

5. ครูสมบัติ แก้วสุจริต เกิดเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2486 เป็นบุตรของนายเต็มและนางล้นจี่ แก้วสุจริต เริ่มรับราชการในตำแหน่งครูตรี วิทยาลัยนาฏศิลป์ และปฏิบัติหน้าที่ราชการจนเป็นที่ไว้วางใจจนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บริหารวิทยาลัยนาฏศิลป์ ต่อมาได้รับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ในจังหวัดต่างๆ ได้แก่ นครศรีธรรมราช กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด อ่างทอง และดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการสำนักการสังคีต รวมทั้งเป็นคณะกรรมการมูลนิธิครุมนตรี ตราโมท ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

นอกจากครูผู้อ่านโองการแล้ว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในพิธีกรรมไหว้ครู ชคร และดนตรี ปี่พาทย์ คือ เพลงหน้าพาทย์ไหว้ครูดนตรีไทย การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีกรรมหรือการประกอบการแสดงด้วยเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงนั้นต้องใช้ทักษะฝีมือและประสบการณ์ทางด้านดนตรีมาอย่างโชกโชน ต้องผ่านขั้นตอนการศึกษาดนตรีไทยมาอย่างถูกระบบ จึงจะสามารถบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ได้สมบูรณ์ถูกต้อง ที่ผ่านมามวงดนตรีที่มาร่วมบรรเลงประกอบพิธีกรรมนั้นทางคณะดนตรีและการแสดงได้รับเกียรติจากกองดุริยางค์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 1 วง และครูอาวุโสจากสถาบันการศึกษาต่างๆ 1 วง มาร่วมบรรเลงเป็นประจำทุกปี การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ถือเป็นผลผลิตแห่งภูมิปัญญาของศิลปินดนตรีไทย และเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมดนตรีไทย จึงย่อมเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดนตรีไทยในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น เครื่องดนตรี นักดนตรี และเพลงดนตรี เป็นต้น ในการนี้จึงใคร่ขอเสนอข้อมูลวัฒนธรรมทางดนตรีไทยที่เกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ใน 2 ประเด็น คือ³

1. วงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงเพลงตระโห่ไหว้ครูดนตรีไทย
  2. นักดนตรีไทยผู้บรรเลงเพลงตระโห่ไหว้ครูดนตรีไทย ...”
- (นัฐพงศ์ โสวัตร, 2538 หน้า 28-29) 2521, หน้า 71-84)

1. วงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงเพลงตระโห่ไหว้ครูดนตรีไทย

ตามแบบแผนประเพณีโบราณ การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ต้องใช้วงปี่พาทย์ไม้แข็งเท่านั้น โดยเฉพาะในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยจะใช้วงปี่พาทย์ประเภทอื่นไม่ได้ แต่หากนำเพลงตระโห่ไหว้ครูดนตรีไทยไปใช้บรรเลงในกิจกรรมอื่น เช่น ชคร และการแสดงต่างๆ ก็อาจใช้วงปี่พาทย์ประเภทอื่นๆ ได้ เช่น วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์ไม้นวม เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะของวงปี่พาทย์ไม้แข็งซึ่งใช้บรรเลงเพลงตระโห่ไหว้ครูดนตรีไทย มี 3 ลักษณะ ได้แก่ วงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่

วงปี่พาทย์เครื่องห้า ประกอบด้วย ปี่ใน ระนาดเอก ซอด้วงใหญ่ ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบด้วย ปี่ใน ปี่นอก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซอด้วงใหญ่ ซอด้วงเล็ก ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ ประกอบด้วย ปี่ใน ปี่นอก ระนาดเอกไม้ ระนาดทุ้มไม้ ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ซอด้วงใหญ่ ซอด้วงเล็ก ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง

³ นัฐพงศ์ โสวัตร, บทบาทและหน้าที่ของเพลงตระโห่ไหว้ครูในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย (วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.2538 หน้า 28-29)

วงปี่พาทย์ไม่แข็งทั้ง 3 ลักษณะนี้ เป็นแบบแผนเฉพาะของการรวมวงบรรเลงสำหรับไหว้ครูดนตรีไทย ที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนเป็นวัฒนธรรมดนตรีไทยอย่างหนึ่ง จะสังเกตเห็นว่า ในการประสมวงลักษณะนี้ ไม่มีฉาบ กรับ และโหม่ง อนึ่ง ถ้าการประสมวงที่มีฉาบ กรับ และโหม่ง นั้น จะใช้ในการบรรเลงในงาน พิธีอื่นๆ นอกจากนี้ เรื่องคุณภาพของเครื่องดนตรีทุกชิ้นในวงปี่พาทย์จะต้องมีเสียงที่แจ่มใส กังวาน ไม่เพี้ยนเสียง รูปลักษณะของเครื่องดนตรีทุกชิ้นต้องสวยงาม เรียบร้อย ถูกสัดส่วน และการวางเครื่องดนตรีจะต้องถูกต้อง ตามแบบแผนประเพณี เสียงของวงปี่พาทย์เมื่อบรรเลงรวมวงแล้วจะต้องไพเราะเหมาะสมกับเพลงที่บรรเลง

2. นักดนตรีไทยผู้บรรเลงเพลงตระโหว้ครูดนตรีไทย

เพลงตระโหว้ครูเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ผู้ที่จะบรรเลงเพลงกลุ่มนี้ได้ต้องเข้าพิธีครอบปี่พาทย์ ทุกขั้นตอนเป็นลำดับไป จะข้ามขั้นตอนไม่ได้ ดังที่ครูมนตรี ตราโมท⁴ ได้อธิบายเรื่องพิธีการครอบไว้ว่า

“...การครอบของการเรียนปี่พาทย์นั้นมีขั้นตอนเป็นลำดับไป เหมือนการเรียนวิชาสามัญ เป็นประถม มัธยม และอุดม

1. ชั้นแรกที่เดี่ยวนั้นเป็นการครอบอย่างย่อ ผู้เรียนนำดอกไม้ธูปเทียนและเงินกำนลมามอบให้แก่ครู ด้วยคารวะ แล้วครูก็จับมือศิษย์ผู้นั้นให้ตีฆ้องวงใหญ่ ขึ้นต้นเพลงสาธุการสามครั้ง ก็เป็นอันเสร็จ ถือว่าศิษย์ผู้นั้นเป็นอันเริ่มเรียนปี่พาทย์ต่อไปได้ โดยต่อเพลงสาธุการต่อไปจากผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้จนจบ แล้วก็เรียนเพลงในชุดโหมโรงเย็น ซึ่งยกเว้นเพลงตระโหว้เพลงหนึ่ง และเรียนเพลงอื่นๆต่อไปตามแต่ครูจะเห็นสมควร
2. การครอบอันดับสอง ก็คือ เมื่อศิษย์เรียนเพลงโหมโรงเย็นจบแล้ว และเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรง ซึ่งเว้นไว้ใน การเรียนชั้นแรก โดยครูจับมือให้ตีเพลงหญ้าปากคอก
3. ครอบอันดับสาม เป็นการเริ่มเรียนเพลงโหมโรงกลางวัน ซึ่งครูก็จะจับมือให้ตีเพลงกระบอกกัน
4. อันดับสี่ เริ่มเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ในขั้นนี้ครูมักจะจับมือให้ตีเพลงบาทสกุณี
5. อันดับห้า เมื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพ ซึ่งถือว่าเป็นเพลงสูงสุด...”(มนตรี ตราโมท, 2540 หน้า 60)

จากขั้นตอนของการเรียนการสอนดังกล่าว จะเห็นว่า ผู้เรียนจะต้องเรียนเพลงหน้าพาทย์ต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนให้จบเพลงและครบทุกเพลง ซึ่งนับเป็นแบบแผนที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมดนตรีไทยที่สำคัญ อย่างหนึ่ง ดังนั้น จึงขอเสนอรายชื่อเพลงหน้าพาทย์ต่างๆจากประสบการณ์การเรียนปี่พาทย์ของผู้เขียนที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นขั้นตอนการเรียนการสอนและการครอบเพื่อเรียนปี่พาทย์สืบไป ดังนี้

⁴ มนตรี ตราโมท, โสมส่องแสง : ชีวิตดนตรีไทยของมนตรี ตราโมท. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ พ.ศ.2540 หน้า 60)

ตารางแสดงลำดับขั้นตอนการศึกษาเพลงหน้าพาทย์ของผู้เขียน

ลำดับ	ครอบอันดับที่ ๑	ครอบอันดับที่ ๒	ครอบอันดับที่ ๓	ครอบอันดับที่ ๔	ครอบอันดับที่ ๕
	เพลงโหมโรงเย็น	เพลงตระโหมโรง	เพลงโหมโรงกลางวัน	เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง	เพลงหน้าพาทย์สูงสุด
๑	สาธุการ	ตระหน้าปากคอก	กราวโน	บาทสกุณี	องค์พระพิราพ
๒	ร่ำสามลา	ตระปลายพระลักษณ์	เชิด	สาธุการกลอง	
๓	เข้าม่าน	ตระमारละม่อม	ชูป	ตระสันนิบาต	
๔	ปฐม	ตระเชิงเทียน	ลา	ตระพระปรคนธรรพ	
๕	ท้ายปฐม	ตระเสือบหรือเล็บเสือบ	กระบอกกัน	ตระเทวาประสิทธิ์	
๖	ลา	ตระย้อยรอยหรือเสือบชอนเล็บ	เสมอข้ามสมุทร	ตระเชิญ	
๗	เสมอ	ตระคู่สันนิบาต	เชิดฉาน	ตระนารายณ์บรรทมสินธุ์	
๘	ร่ำลาเดียว	ตระเชิงกระแซง	ปลุกต้นไม้	ตระประทานพร	
๙	เชิดสองชั้น	ตระแหบ	ชายเรือ	พราหมณ์เข้า	
๑๐	เชิดชั้นเดียว	ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเพียงเท่านี้ และยังมีเพลงหน้าพาทย์อื่นๆ อีกที่ต้องศึกษาต่อไป	รุกรัน	พราหมณ์ออก	
๑๑	กลม		แฝละ	ดำเนินพราหมณ์	
๑๒	ชำนาญ		เหาะ	คุกพาทย์	
๑๓	กราวโน		โล้	ตระนิมิต	
๑๔	ต้นชูปและลา		วา	ตระนอน	
				ตระประสิทธิ์	
	โหมโรงเช้า			เสมอผี	
๑	สาธุการ			เสมอมาร	
๒	เหาะ			เสมอเถร	
๓	ร่ำลาเดียว			เสมอเข้าที่	
๔	กลม			เพลงรำดาบเชือดหมู	
๕	ชำนาญ			นั่งกิน และเช่นเหล่า	

ภาพที่ 6 ครูประสิทธิ์ ถาวร
และครูชฎิล นักดนตรี

จะเห็นว่า การเรียนการสอนจะเริ่มเรียนตามลำดับ หลังจากเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูงสุดแล้ว ผู้เรียนอาจจะเรียนเพลงอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในแต่ละขั้นตอน เช่น เพลงตระกริ่ง เพลงตระเชิญเหนือเชิญใต้ เพลงตระมวงคลจักรวาล เพลงตระลงสรองพระพรหม เพลงตระฤกษ์ไถโยศ เพลงตระพระพิฆเนศวร เพลงตระนารายณ์เต็มองค์ เพลงตระพระปัญจสิงขร และอื่นๆ ตามแต่ผู้ประกอบพิธีแต่ละท่านจะเรียกเพลงตระไหว้ครูในลำดับและจำนวนแตกต่างกันไป ดังการเรียกชื่อเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรมของคุณครูชนะ ชำนิราชกิจ มีขั้นตอนการเรียกเพลงดังนี้ เพลง

สาธุการ เพลงพระเจ้าเปิดโลก เพลงสาธุการกลอง เพลงพราหมณ์เข้า เพลงโหมโรงสิ่งละอันพันละน้อย เพลงตระสันนิบาต เพลงตระเชิญเหนือเชิญใต้ เพลงเสมอสามลา เพลงตระพระพิฆเนศวร เพลงตระประธานพร เพลงตระเทวาประสิทธิ์ เพลงตระประสิทธิ์ เพลงตระพระปรคนธรรพ เพลงองค์พระพิราพเต็มองค์ เพลงนั่งกิน เพลงเช่นเหล่า เพลงลา (เถา) เพลงพราหมณ์ออก เพลงเสมอเข้าที่ และเพลงเชิดชั้นเดียว ออกเพลงกราวรำ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้ที่บรรเลงเพลงเหล่านี้ได้จึงจะต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ สติปัญญา และความสามารถอย่างสูงยิ่งที่จะต้องผ่านขั้นตอนของกระบวนการเรียนการต่อเพลง และผ่านอุปสรรคต่างๆ ของชีวิตมามากพอสมควร จนเข้าถึงขั้นตั้งใจจริงที่จะมุ่งเรียนดนตรีไทยตลอดไป นอกจากความสามารถในการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในพิธีครบทุกขั้นตอนแล้ว นักดนตรีไทยผู้บรรเลงเพลงตระไหว้ครูยังต้องมีจริยธรรมและความประพฤติที่ดี มีศีลห้า และหากมีจรรยาบรรณของศิลปินควบคู่ไปด้วยก็จะยิ่งทำให้นักดนตรีไทยผู้บรรเลงเพลงตระไหว้ครูมีความพร้อมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ 7
นักดนตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ :
วงปี่พาทย์เครื่องคู่

ดังกล่าวมาแล้วนี้ การไหว้ครูอาจารย์จึงเป็นของดี ไม่น่าจะถูกติเตียนว่างมาย ผู้ใดที่ยังไม่เคยมีโอกาสได้เห็นพิธีกรรมการไหว้ครูควรจะพยายามหาโอกาสดู เพื่อจะได้ซึมซับและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวทางวัฒนธรรม ที่ว่า ครูนั้นเรานับถือรองมาจากพ่อแม่ ดังปรากฏในมูลบทกล่าวว่ “...พ่อแม่และครูบาทเวดาตุคราครี...” นี้อย่างไร ครูยิ่งมาก่อนเทวดาเสียอีก เพราะฉะนั้นในสมัยก่อนๆวิชาเขาจึงรุ่งเรืองเพราะครูก็รักลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็นับถือครู เขาจึงให้วิชากันเต็มที่ไม่มีปิดบัง

ถ้าเราคิดกันเพียงแค่ว่า ครูเป็นเพียงลูกจ้างที่รับเงินค่าสอนไปวันหนึ่งๆ โดยไม่มีความรักและความรับผิดชอบต่อกันและกัน แล้วเมื่อไรจึงจะได้วิชา? เมื่อไรหน่าจึงจะได้เรียนรู้อย่างแท้จริง? ขอท่านจงได้พิจารณาดูให้เห็นความสำคัญในข้อนี้ด้วยเถิด..

บรรณานุกรม

คณะครูโรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย (2525) กรุงเทพฯ:

นัฐพงศ์ โสวัตร, (2538). บทบาทและหน้าที่ของเพลงตระไว้อุครในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย
(วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

มนตรี ตราโมท, (2540). โสมส่องแสง : ชีวิตดนตรีไทยของมนตรี ตราโมท. (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ หน้า 60)

อุทิศ นาคสวัสดิ์, (2521). พิธีไหว้ครุ นิทรรศการธารงไทย ครั้งที่ 2 วิทยาลัยครูสวนสุนันทา,
กรุงเทพมหานคร :